

KICHIK BIZNESNI IQTISODIY RIVOJLANISH OMILI SIFATIDA

Abduazizov Ilkhomjon Abduazizovich

Samarqand Iqtisodiyot va Servis instituti assistenti

Email: ilyusha7797@mail.ru

Qambaraliyev Sunnatillo Sultonbek o'g'li

Samarqand Iqtisodiyot va Servis instituti talabasi

Ismoilov Javohir Nurulla o'g'li

Samarqand Iqtisodiyot va Servis instituti talabasi

ANNOTATSIYA

Maqolada O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning bugungi holati, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish hamda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash muammolari haqida so'z boradi. Statistika ma'lumotlar asosida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish xususiyatlari va ularni bartaraf etish chora-tadbirlari to'g'risida xulosalar berildi.

Kalit so'zlar: kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, savdo, eksport va import, moliya tizimi.

Bozor munosabatlariga asoslangan iqtisodiyotda tadbirkorlik faoliyati asosiy iqtisodiy resurslardan biri hisoblanib, inson resurslarining tarkibiy qismini tashkil etadi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik tuzilmalari esa yirik ishlab chiqarishga harakatchanlik beradi.

Mamlakat yalpi ichki mahsulotida (YaIM) kichik biznesning ulushini oshirish maqsadiga bir-birini to'ldiradigan ikkita yo'l bilan erishish mumkin. Bular: tashkil etilgan kichik korxonalar sonini keskin oshirish va mavjud korxonalar samaradorligini sezilarli darajada oshirish. Mamlakatimizda mustaqillikning dastlabki kunlaridanoq kichik biznesni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu borada bir qator qonunlar, Prezident farmonlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari va boshqa sohalarni rivojlantirishga doir qator huquqiy hujjatlar qabul qilinib, tadbirkorlik sohasini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida¹

¹O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. //Xalq so'zi, 2020 y. 25 yanvar

Bu vazifalar respublikamizda turli darajadagi kichik biznesni rivojlantirish omillari va tendentsiyalarini statistik baholashda, statistik ko'rsatkichlar tizimini ishlab chiqishda, iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasining ekonometrik modellarini yaratishda, uni takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. ilmiy-uslubiy asosi. statistik prognozlash. Bugungi kunda kichik biznes sohasi mamlakatimizdagi eng yirik mehnat bozori, millionlab odamlarning daromad va farovonlik manbai hisoblanadi. Shu maqsadda Prezident Sh. Mirziyoyev 2020-yil 24-yanvar kuni Oliy Majlisga Murojaatnomasida: "Yangi ish o'rinlari yaratayotgan tadbirkorlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlashimiz, ta'bir joiz bo'lsa, yelkamizga ko'tarishimiz kerak", dedi.

O'z vaqtida A.Smit tadbirkorga quyidagicha ta'rif bergan: "Tadbirkor – biznes yuritish tavakkalchiligini o'z zimmasiga olgan kapital egasidir".

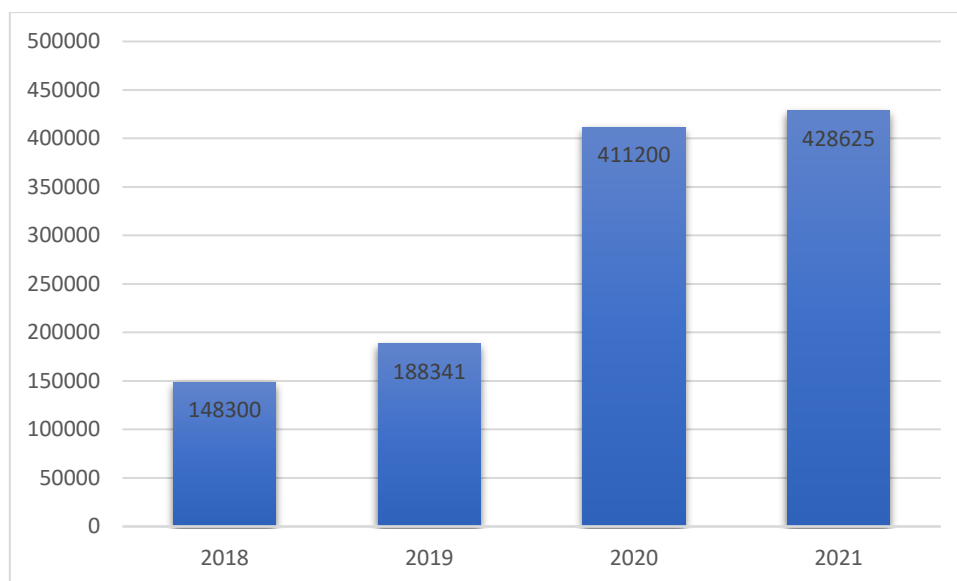
J.B.Sayning fikricha, tadbirkor ishlab chiqarish omillarini birlashtirgan yoki iqtisodiy resurslarni past mahsuldorlik va foydali hududdan yuqori foydalilik va unumdorlik sohasiga yo'naltiruvchi iqtisodiy agentdir.¹

Birinchidan, tadbirkor mahsulot va xizmatlar ishlab chiqarishda ishlab chiqarish omillarini birlashtiradi va "katalizator" vazifasini bajaradi. Ikkinchidan, biznes yuritish jarayonida u qaror qabul qilishdek qiyin vazifani o'z zimmasiga oladi. Uchinchidan, tadbirkor yangi ishlab chiqarish texnologiyalarini joriy etish orqali yangi mahsulot ishlab chiqarishga intiluvchi tashkilotchidir. To'rtinchidan, tadbirkor tavakkal qilishga moyil. U nafaqat o'z mulkini, vaqtini, mehnatini, balki sheriklari va omonatchilari tomonidan kiritilgan mablag'larni ham xavf ostiga qo'yadi.²

Ko'rilgan chora-tadbirlar natijasida 2020-yilda kichik biznes sub'ektlari soni 411,2 mingtaga yetdi, bu 2018-yilga nisbatan 156 foizga yoki mutlaq ko'rsatkichda 148,3 mingtaga ko'pdir. Vaholanki, 2019-yilda bu ko'rsatkich 127,3 foizni tashkil etgan. Bunday natija, birinchi navbatda, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik davlat tomonidan doimiy qo'llab-quvvatlanayotgani bilan bog'liq (1-chizma).

¹Shamxalov F. Rol predprinimatel'ya v rynochnoy ekonomicheskoy tizimi. M.: Marketing. 1997. №3. s. 95

²Makkonell K., Bryu S. Ekonomiks. Prinsipy, muammolar va siyosat (1). M.: Respublika, 1992, s. 38

1-rasm. O‘zbekistonda kichik korxonalar sonining dinamikasi

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari kuchaytirildi. Xususan, tadbirkorlikni keng qo‘llab-quvvatlash borasida ko‘plab imtiyoz va imtiyozlar berildi. Kichik biznes subyektlariga milliy valyutada 100 trillion so‘m mablag‘ ajratildi, bu 2016-yilga nisbatan qariyb 4 barobar ko‘pdir. Shuningdek, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning jadal rivojlanishi unga xizmat ko‘rsatuvchi infratuzilma ob‘yektlarini yaratish, xizmatlar sifatini oshirishda muhim ta‘sir ko‘rsatmoqda.

Bugungi kunda O‘zbekistonning kichik biznes sohasiga o‘ndan ortiq turdagi 8 mingdan ortiq infratuzilma obyektini xizmat ko‘rsatayotgani ularning ishlashi uchun zarur shart-sharoit yaratmoqda. Natijada O‘zbekistonda yangi ish o‘rinlari yaratish, aholi daromadlari va farovonligini oshirishda muhim omil bo‘layotgan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik samarasi salmoqli bo‘lmoqda. Xususan, O‘zbekistonda 2021-yilda yaratilgan 940,5 mingdan ortiq yangi ish o‘rinlarining 562,8 mingtasi (59,8 foizi) kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasiga to‘g‘ri keladi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasidagi asosiy muammolar hali ham:

- o‘z va qarzga olingan moliyaviy resurslarning etishmasligi, buning natijasida kichik korxonalar zamonaviy va yuqori texnologiyali asbob-uskunalarni xarid qila olmaydi;

- tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish uchun yer uchastkalarini olish, shuningdek, muhandislik-kommunikatsiya tarmoqlariga ulashdagi muammo va qiyinchiliklar;

- likvidli garov ta‘minotining yo‘qligi yoki bu ta‘minot bank krediti uchun uning faoliyatini boshlaganda yetarli bo‘lmasa, bu kredit olish imkoniyatini kamaytiradi;

-kichik innovatsion sanoat ishlab chiqarishini shakllantirish va rivojlantirishni rag'batlantiruvchi uzoq muddatli kreditlar olishdagi qiyinchiliklar;

- kichik biznes mahsulotlarini mintaqaviy va jahon bozorlariga olib chiqishning samarasiz mexanizmlari, shuningdek, iqtisodiyotning ayrim tarmoqlarida tashqi bozorda raqobatning murakkabligi va tashqi bozorlarga chiqish muammolari;

- axborot tizimlari, marketing, menejment va logistika xizmatlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi; sug'urta kompaniyalari, auditorlik firmalari, savdo uylari, konsalting ofislari, biznes markazlari, biznes-inkubatorlar;

- sotish bozorlarining, shuningdek, xomashyo va materiallar bozorlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi;

-kichik biznesda band bo'lganlarning kasbiy va malaka darajasi pastligi;

- nazorat qiluvchi organlarning ko'pligi.

Kichik korxonalarining raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarishni ta'minlaydigan zamonaviy texnologik uskunalari bilan past darajada jihozlanishi. Shu bilan birga, bank sohasida hal etilmagan muammolar mavjud, ko'plab tadbirkorlar kreditlash stavkalari va bank operatsiyalari bo'yicha komissiyalar yuqori ekanligini ta'kidlamogda, xususan, taqdim etilgan hujjatlar kredit komissiyasi tomonidan ko'rib chiqilishi uchun qo'shimcha yig'im undirilmoqda. Bundan tashqari, tadbirkorlar kredit olishda sug'urta va garov ta'minotini baholash, kredit hujjatlarini notarial tasdiqlash va h.k. xarajatlarini qoplashlari kerak.

Bunday holatning oldini olish uchun kredit uyushmalari va mikrocredit tashkilotlari faoliyatini tiklash taklif etilmoqda, ular tijorat banklari uchun haqiqiy raqobatchi bo'lishi mumkin, bu esa stavkalarni pasaytiradi.

Shuningdek, tijorat banklari mustaqil baholash tashkilotlari tomonidan amalga oshirilgan garov qiymatini baholashni tan olishlari zarur. Hozirgi vaqtda baholash tashkiloti bankning o'zi tomonidan ko'rsatilgan va baholangan garovning qiymati kam baholanishi mumkin. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishni rag'batlantirish bo'yicha taklif etilayotgan chora-tadbirlar:

1) kreditlar bo'yicha foiz stavkalarini keyinchalik yumshatish, bu kichik biznesga xarajatlarni kamaytirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash imkonini beradi, chunki jahon amaliyotida kredit stavkasi qancha past bo'lsa, ishlab chiqarish o'sishi va iste'mol talabi shunchalik rag'batlantiriladi;

2) kasb-hunar ta'limini joriy etish orqali kichik biznes va yakka tartibdagi tadbirkorlikni yakka tartibdagi tadbirkorlikni rivojlantirish katalizatori bo'lgan tadbirkorlik qobiliyatiga ega kadrlar tayyorlashni tashkil etish;

3) yirik korxonalar va kichik biznes sub'ektlari o'rtasidagi kooperatsiya aloqalarini rivojlantirishni davom ettirish va mustahkamlash, shuningdek, kooperatsiya yarmarkalarini o'tkazish;

4) yer masalalarini muvofiqlashtirish, binolarni tadbirkorlar foydalanishiga yoki mulkiga o'tkazilganda ro'yxatga olish jarayonlarini tubdan soddalashtirish;

5) davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari va mahalliy davlat hokimiyati organlarining tadbirkorlik va umuman ishbilarmonlik muhitini rivojlantirish bo'yicha faoliyatini baholash mezonlarini ishlab chiqish va amalga oshirish;

6) ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlari, yangi texnologiyalarni ommalashtirish sohalarida biznes va investitsiya risklarini kamaytirishga qaratilgan davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish;

Tadbirkorlik subyektlari tomonidan ishlab chiqarishni muntazam modernizatsiya qilish, texnik va texnologik qayta jihozlash, sifatli, raqobatbardosh, eksportbop mahsulot ishlab chiqarishni ko'paytirish imkonini beruvchi ilg'or zamonaviy uskunar bilan jihozlash davr talabiga aylanmoqda. Bu talabni qondirishning asosiy vositasi kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlashdir. Shimoliy va Janubiy Amerika hamda Yevropada lizing munosabatlari vujudga kelib, rivojlana boshlaganiga qariyb bir asr o'tdi. O'zbekistonda biznes aloqalari o'rnatilganiga bor-yo'g'i yigirma besh yilga yaqin vaqt o'tdi. O'zbekistonda biznes aloqalari asosan 1990-yillarning o'rtalarida shakllana boshladi.

Xorijiy kredit liniyalari hisobidan moliyalashtirish O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Kichik biznes korxonalariga ishlab chiqarishni belgilangan me'yorlar asosida yo'lga qo'yish uchun rivojlangan mamlakatlarning ishlab chiqarish texnologiyalari kerak bo'ladi, biroq bunday ishlab chiqarishni yo'lga qo'ymoqchi bo'lgan barcha kichik biznes va xususiy tadbirkorlar ham buni o'z mablag'lari hisobidan amalga oshira olmaydi. Shu bilan birga, kichik biznes subyektlarining yaxshi investitsiya loyihalari xorijiy kredit liniyalari va banklar tomonidan moliyalashtirilmoqda. Bozor iqtisodiyoti sharoitida xususiy tadbirkorlikni moliyaviy qo'llab-quvvatlashda banklar orqali real sektorga xorijiy kredit liniyalarini jalb qilish orqali kichik biznesni rivojlantirish muhim o'rin tutadi. Kelajakda ular asosida

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Boliboev A. A. et al. METHODS OF PLANNING PRODUCTION PROCESSES //GospodarkaiInnowacje. – 2022. – T. 24. – C. 961-964.
2. Yazdonov Q. G., Ubaydullayev B. S., Mirzaeva S. N. THE PROBLEM OF ORGANIZING THE WORKPLACE AT THE ENTERPRISE //GospodarkaiInnowacje. – 2022. – T. 24. – C. 982-985.

3. Djaborovna P. D. et al. Opportunities for Small Business and Private Entrepreneurship Development in Rural Areas //American Journal of Economics and Business Management. – 2022. – T. 5. – №. 6. – C. 141-145.
4. Uktamova D. B., Ubaydullayev B. S., Mirzaeva S. N. Factors of Improving the Organization of Labor at the Enterprise //Kresna Social Science and Humanities Research. – 2022. – T. 5. – C. 88-91.
5. Nortojiev M. A., Ubaydullayev B. S., Mirzaeva S. N. On the Issue of Certification of Workplaces According to Working Conditions //Kresna Social Science and Humanities Research. – 2022. – T. 5. – C. 94-96.
6. Hamitov S. I., Ubaydullayev B. S., Mirzaeva S. N. Organization of Staff Work at the Enterprise //Kresna Social Science and Humanities Research. – 2022. – T. 5. – C. 97-100.
7. Nodirovna M. S., Faxriddinovich U. F., Dusmurotovich U. M. Ways and Prospects for Developing the System of Residential Services in Rural Areas, Increasing Employment //Academic Journal of Digital Economics and Stability. – 2022. – T. 17. – C. 96-101.
8. Zugurova Z. D., Ubaydullayev B. S. and Mirzaeva S. N. (2022). EFFICIENT PLANNING OF PRODUCTION PROCESSES. International Conference on Research Identity, Value and Ethics, [online] pp.416–418.
9. Yakhyoyeva S. O., Ubaydullayev B. S.. and Mirzaeva S. N. (2022). FEATURES OF THE DIVISION AND COOPERATION OF LABOR AT THE ENTERPRISE. International Conference on Research Identity, Value and Ethics, [online] pp.413–415.
10. Mamayunusovich, P. O., & Nodirovna, M. S. (2022). Management of the Mechanism of Storage and Sale of Products in the Republic of Uzbekistan. EUROPEAN JOURNAL OF BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY, 2(5), 67–71.
11. Saidakhmedovich, S. T. ., Nodirovna, M. S. ., &Khaydarjanovna, S. D. . (2022). Ways to Improve the Performance of Service Enterprises in Rural Areas. Middle European Scientific Bulletin, 24, 21-24.
12. M.S.Nodirovna, Shaptakov and Mamasoliyevna, K.C. (2022). Improving the Economic Impact of Increasing Foreign Investment in Uzbekistan in the Digital Economic Environment. AcademicJournalofDigitalEconomicsandStability, [online] 16, pp.160–165
13. M.S. Nodirovna, Ta'nakulovich, T.K. and Baxtiyorovich, S.J. (2022). WAYS TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF MEDICAL SERVICES IN THE CONDITIONS OF THE DIGITAL ECONOMY. GospodarkaiInnowacje., [online] 22, pp.182–186.
14. Abduazizov, I. A., Khudayberdiyeva, S. I., Azimjonova, F. F. qizi, & Jurakulova, S. T. qizi. (2023). THE ROLE OF THE SERVICE SECTOR IN DEVELOPING THE

COMPETITIVENESS OF DESTINATIONS AND IMPROVING THE QUALITY OF LIFE OF THE POPULATION. Educational Research in Universal Sciences, 2(1), 581–587. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/1664>

15. Abduazizov , I. A., Azimjonova, F. F. qizi, Jurakulova , S. T. qizi, & Khudayberdiyeva, S. I. (2023). MICROCREDIT AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESSES IN UZBEKISTAN. Educational Research in Universal Sciences, 2(1), 573–580. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/1663>

16. Abduazizov, I. A., Azimjonova, F. F. qizi, Jurakulova, S. T. qizi, & Khudayberdiyeva, S. I. (2023). INNOVATIVE WAYS TO INCREASE THE COMPETITIVENESS OF THE TOURISM SECTOR IN THE COUNTRY. Educational Research in Universal Sciences, 2(1), 588–592. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/1665>